

Ilgtspējīgas attīstības izpratnes veidošanās

TEKSTS UN FOTO VISVALDIS SARMA, MG. ARCH.

Viens no populārākajiem ilgtspējības jēdziena skaidrojumiem atrodams Gareta Hardina (Garrett Hardin) esejā «The Tragedy of Commons», kurā aprakstīta pavisam ikdienišķa situācija lauku ciematā: kopējā pļavā ganās iedzīvotāju govīs – katrai ģimenei viena. Vienlīdzīgi izmantojot kopēju resursu, tiek gūts vienāds labums. Tikko kāda ģimene sāk kopējās ganībās ganīt divas, trīs vai vairāk govju, kopējais labums tiek izmantots nevienlīdzīgi, rezultātā šis nevienlīdzības augļus bauda atsevišķa indivīdu grupa, un tas noved pie resursa nesabalansētas izmantošanas, galarezultātā – zaudēšanas, jo vilinājums izmantot kopēju resursu nevienlīdzīgi pavisam saprotami rodas arī citiem ciemata iedzīvotājiem. Grūti iedomāties vienkāršāku un saprotamāku skaidrojumu nepieciešamībai racionāli un atbildīgi izturēties pret kopējiem resursiem, tomēr izdzīvošanas un primāro vajadzību apmierināšanas dziņas gadu tūkstošu gaitā ir pastāvīgi ņēmušas virsroku pār loģisku secinājumu virknēm, kā rezultātā ilgtspējības jeb vienkārši kopējas izdzīvošanas iespējamība kļūst par 21. gadsimta galveno risināmo problēmu.

Dažādos laikos cilvēces saprātīgā daļa ir domājusi un diskutējusi par pasaules uzbūvi un paredzamajiem attīstības ceļiem. Gadsimtu gaitā mainījušās cilvēcisko vajadzību prioritātes, sākot no pamatvajadzības pēc pārtikas un pajumtes, beidzot ar vajadzību pēc pašaplicināšanās un atzinības. 17.–19. gadsimtā strauji attīstoties rūpniecībai, līdz ar to arī iespējai nodrošināt zināmu komforta līmeni maksātspējīgajiem patērētājiem, veidojās prasība nodrošināt tādus dzīves apstākļus, kas būtu iespējami neatkarīgi no apkārtējās vides – tā sauktajiem ārējiem faktoriem jeb riskiem (external risks). Ilgstoši tika uzskatīts, ka šie ārējie apstākļi ir galvenais šķērslis tādai sabiedrības fiziskajai eksistencei un attīstībai, kas būtu uzskatāma par drošu un ilgstošu. Tomēr 20. gadsimta pirmajā pusē kļuva skaidrs, ka galvenā problēma ir cilvēka paša darbību izraisītās sekas jeb t.s. radītie riski (manufactured risks) – kari, nevienmērīga ekonomiskā attīstība uz citu valstu un nāciju rēķina, dabas resursu ierobežotība, ekoloģiskās problēmas. Šis pavērsiens sabiedrības uzverē bū-

Tādas notekūdeņu attīrīšanas sistēmas, kas nodrošina 100% pārstrādes kapacitāti, nav nevienā – lielpilsētā pasaulē.

tu uzskatāms par brīdi, kad sāka veidoties ilgtspējīgas attīstības koncepcija. Ilgtspējība (sustainability) kā vispārpieņemts un atpazīstams jēdziens eksistē, kopš Rasela-Einšteina manifestā 1955. gadā (Russell-Einstein Manifesto) pirmoreiz apzināti tika runāts par tādas attieksmes nepieciešamību, kas spētu nodrošināt politisko atbildību nākotnes paaudžu priekšā jeb spētu garantēt nākamajam paaudzēm eksistences iespējamību vispār. Vienkāršākā definīcija jēdzienu skaidro kā «dzīves kvalitātes uzlabošana ekosistēmas atjaunošanās spējas ietvaros». Skaidru definīciju ilgtspējīgai attīstībai mūsdienā izpratnē 1987. gadā sniedz t.s. Bruntlandes komisija (Brundtland Commission): «Ilgtspējīga attīstība ir tāda attīstība, kas nodrošina šī brīža vajadzību apmierināšanu, neierobežojot vajadzību apmierināšanas iespējamību nākotnē.» Bieži ilgtspējība tiek saprasta tikai ekoloģijas kontekstā, tomēr tā būtu jāsaprot kā sociālo, ekonomisko un vides faktoru mijiedarbība, jo mūsdienās šos jēdzienus nav iespējams atdalīt vai iedomāties, ka kāda faktora izmai-

na varētu neatstāt iespaidu uz pārējo faktoru dažādām izpausmēm. 21. gadsimtā, nostiprinoties globalizācijas tendencēm, kultūra tiek atzīta par būtisku elementu pilnvērtīgai eksistencei. EU pētījums «Ilgtspējīga attīstība daudzveidīgā pasaulē» («Sustainable development in a diverse world») pat uzskata, ka dažādu kultūru koeksistence ir pamats attīstībai, jo ļauj saglabāt tradīcijas kā galveno saikni starp veselīgu pagātni un iespējamu nākotni. Visu šo vērtību sabalansēta līdzāspastāvēšana, neattīstot kādu no tām uz pārējo rēķina, būtu uzskatāma par pareizu jeb vienkārši loģiskas attīstības formulu. Mūsdienās salīdzinoši maz tiek apšaubīta tādu cilvēka radītu vides problēmu esamība, kuras spēj apdraudēt nākamo paaudžu pilnvērtīgu eksistenci uz zemes. Tomēr pastāv viedokļi, kuri ir atšķirīgi no vispārpieņemtajiem un diskutē par apdraudētību kā pārspīlētu jeb neadekvāti novērtētu problēmu. Tā, neapstrīdot vides, ekonomisko un sociālo izmaiņu esamību, šeit būtu svarīgi izdalīt diskusiju par jautājumiem, vai cilvēka darbības atstājušas būtisku iespaidu uz planētas attīstību nākotnes attīstības kontekstā un vai šīs

ASV pusaudža kabatas nauda ir 400 USD mēnesī. Latvijas trūcīgo iedzīvotāju atbalsta programma nodrošina 100 LVL mēnesī sabiedriski derīga darba veicējiem.

Pat visattīstītākajās valstīs tiek pārstrādāti tikai 30% atkritumu.

darbības bijušas tik neatgriezeniskas, lai veiksmīga attīstība vispār būtu iespējama. Kā nozīmīga un nenoliedzami pieņemama kritika jāmin viedoklis, ka ilgtspējības lozungs tiek lietots pārāk plaši un bieži vien spekulatīvi. Jebkas, ko mēs darām publikajā telpā, tiek mērīts atbilstoši šim jēdzienam, piemērojot dažādus, konkrētajai situācijai ērtus definīciju izvilkumus un to fragmentus.

Neapšaubāmi, šeit ir liela daļa patiesības, jo neadekvāta un apzināti sagrozīta terminoloģijas lietošana ir viens no galvenajiem draudiem jebkādas idejas vai koncepcijas eksistencei vispār. Cilvēces vēsturē ir bezgalīgs skaits piemēru, kad populisms spējis sagraut vislabākos nodomus, ļaunprātīgi izmantojot sākotnēji racionālas ieceres, tās atraujot no konteksta un neadekvāti improvizējot ar populārām un neapstrīdamām frāzēm un jēdzieniem.

Nākamā kritiķu grupa proponē apgalvojumu, ka ilgtspējīga attīstība kopumā nav iespējama jeb tā vienmēr būs pieejama tikai noteiktai sabiedrības daļai vai valstu grupai. Šāds apgalvojums balstīts uz faktu, ka

20% pasaules iedzīvotāju patērē 80% dabisko un ekonomisko resursu, kā rezultātā ekonomiski attīstītākās valstīs (20%) ir ieinteresētas uzspiest uzturēt ilgtspējību mazāk attīstītajām (80%), tādējādi bremsējot to ekonomisko attīstību. Vienīgā patiesā ilgtspējība attīstītajām valstīm (20%) būtu «ilgtspējīga izaugsmes bremsēšana» (de-growth). Lielā mērā šādas tendences vērojamas atsevišķu valstu negatīvajā attieksmē pret kolektīvu vienošanos par ietekmes uz vidi regulētu samazināšanu.

Viens no populārākajiem skeptiķu viedokļiem pauž atziņu, ka šobrīd jau ir par vēlu izmainīt kopējo situāciju, un tas nozīmē cilvēku rases pastāvēšanas neiespējamību ilgtermiņā. Atziņas ir balstītas uz pieņēmumu, ka cilvēka darbību radītais ļaunums ir neatgriežams ne vien īstermiņā (100–200 gadi), bet arī novērtējamā ilgtermiņā (1000–2000 gadi), un rezultātā nekādi ierobežojumi vai kopēji regulēta attīstība uz vienotiem principiem nespēj ne vien izmainīt, bet pat atstāt manāmu iespaidu uz kopējo planētas ekosistēmu.

Diametrāli pretējs viedoklis ir atsevišķiem zinātniekiem un pētnieku grupām, kas uzskata, ka planētai piemērotais attīstības cikliskums spēj pašregulēt dabiskos procesus, turklāt šāda pašregulācijas spēja piemīt arī ekonomiskajiem procesiem. Šiem apgalvojumiem atsevišķās jomās raksturīga darviniskā - izdzīvo stiprākais - pieeja pārejas periodos (krīzes apstākļos), kas ne visiem sabiedrības locekļiem ir akceptējama, kaut arī kopumā balstīta uz salīdzinoši grūti apgāžamiem vēsturiskās statistikas datiem un analītiskām prognozēm.

Kaut arī ilgtspējība kā jēdziens, kas definē atbildīgu attieksmi pret vidi kopumā, attīstīties salīdzinoši nesēn, draudi cilvēces pastāvēšanai, pasaules attīstības ceļi un iespējas izvairīties no apokaliptiska gala iznākuma sabiedrību interesējuši vienmēr.

Jebkurā reliģijā būtisku vietu ieņem gan eshatoloģiski apcerējumi jeb izvērstas koncepcijas par pasaules galu, kas atšķiras vienīgi atsevišķu detaļu interpretācijā, gan arī pamācības un norādījumi par uzvedības normām, kas to ievērotājiem sniegs pelnītas priekšrocības salīdzinājumā ar tiem, kas neuzskata par nepieciešamu respektēt vispārpieņemtās (reliģiskās kopienas kontekstā) ētiskās vērtības un sadzīves nosacījumus. «Bet visu dienu galā kalns, uz kura atrodas Tā Kunga nams, stāvēs jo stipri, būdams augstāks nekā visi citi kalni un paceldamies augstu pāri visiem pakalniem, un visas tautas steigsies pie tā.» (Vecā Derība. Mihā grāmata. 4:1.)

Eshatoloģiskās problēmas būtisku vietu ieņēmušas arī dažādu laikmetu domātāju darbos, sākot ar Platonu un Aristoteli, bet ievērojamākie un mūsdienu pasaules izpratnei

un kontekstam atbilstošākie darbi tapa apgaismības laikmetā.

Britu zinātnieks T. R. Maltuss (Thomas Robert Malthus) jau 1798. gadā publicēja darbu ar nosaukumu «An Essay on the Principle of Population». Tā pamatdoma pauž ideju, ka iedzīvotāju skaita pieaugums neizbēgami novedīs pie nabadzības (Maltusa apgalvojums balstās uz ekonomiskiem secinājumiem, t.s. pieļāvuma, ka cilvēku skaita palielināšanās noved pie algu samazināšanās).

Kā viens no interesantākajiem autoriem šajā kontekstā ir G. V. F. Hēgelis (Georg Wilhelm Friedrich Hegel), kas filozofijā ievieš vēsturiskuma principu. Vēstures filozofijas lekcijas «Vorlesungen über die Philosophie der Weltgeschichte» (1822–1830) diskutē par pasauli kā lielumu, kam piemīt iepriekšnoteikts plāns, jēga, nozīme, galamērķis un saprāta vadīts progress:

«Pasaules kārtību nosaka sākotnējā iecere, tā ir racionāls process. [...] Tas ir apgalvojums, kura patiesums mums ir jāpieņem; tā pierādījums balstās pasaules vēstures izziņāšanā.» Hēgeļa mācībai lielā mērā seko arī K. Marksa filozofija, kā arī atsevišķu krievu reliģiskās filozofijas eksistenciālistu darbi (Ļ. Šestovs, N. Berdjajevs).

Līdz 20. gadsimta otrajai pusei eshatoloģiskām un eksistenciālām problēmām piemita vienīgi teoretiskās izziņas raksturs bez apzinātas nepieciešamības analizēt reālo situāciju un iespējamās pasaules fiziskās attīstības modeļus. Būtiskas pārmaiņas iezīmēja straujais ekonomiskais uzplaukums gadsimta sākumā, Pirmais pasaules karš ar vēlāko dziļo ekonomisko krīzi jeb t.s. lielo depresiju trīsdesmitajos gados. Ekonomiskā un ģeopolitiskā nestabilitāte bija būtisks iemesls fašistisku, komunistisku, nacionālsociālistisku un militāru režīmu izveidošanai un pastāvēšanai vairākumā Eiropas valstu un bijušajā Cariskās Krievijas teritorijā, kas neizbēgami noveda pie jau sākotnēji agresīvas ekonomiskas un politiskas konfrontācijas, vēlāk - pie Otrā pasaules kara.

Pēckara periods šo konfrontāciju pastiprināja, jo Eiropa saskaņā ar 1945. gada Potsdamas līgumu starp ASV, PSRS un Lielbritāniju tika sadalīta divos politiski antagonistiskos blokos - komunisma un antikomunisma proponētājos, sociālistiskajā un kapitālistiskajā saimnieciskajā sistēmā. Situāciju četrdesmito gadu beigās un piecdesmito gadu sākumā īpaši saspīlētu padarīja fakts, ka atomieroči bija kļuvuši par būtiskāko PSRS un ASV armiju arsenāla sastāvdaļu. Bija absolūti skaidrs, ka jebkura militāra saskarsme var kļūt par pēdējo karadarbības mēģinājumu uz zemeslodes. Šī atziņa kļuva par iemeslu arvien plašākām neformālām Rietumu intelektuāļu diskusijām un atsevišķām publiskām izpausmēm pasaules nākotnes eksistences iespējamības kontekstā.

Pazīstamākais ir Rasela-Eiņšteina manifesti, kurš tika publicēts 1955. gadā Londoņā. Teksta autors britu filozofs Bertrāns Rasels (Bertrand Russell) asi reaģēja uz ASV atomuzbrukumu Japānai 1945. gada augustā, publicējot rakstu par nepieciešamību veidot tādu politisku domāšanu, kas izslēgtu atomieroču lietošanu nākotnē. Acimredzot šo noskaņojumu pastiprināja Korejas karš piecdesmito gadu sākumā, kā rezultātā, sadarbojoties ar dažādu valstu domubiedriem, Rasels sagatavo uzsaukumu pasaules zinātniekiem, kurā paustas pamatotas bažas par moderno militāro konfliktu bistamību un to seku neatgriezeniskumu. Tāpat viņš aicina organizēt konferenci, lai apspriestu jautājumus, kas saistīti ar masu iznīcināšanas ieroču rašanos, un sagatavotu tādu pasākumu plānu, kas spētu garantēt to neizmantošanu nākotnē. Dokumentu parakstīja vairāki pasaulē pazīstami zinātnieki, t.sk. A. Einšteins (Albert Einstein) un F. Žolio-Kiri (Frederic Joliot-Curie). Šāda konference tiek sasaukta 1957. gadā Pugvasā (Pugwash) Kanādā, un kopš tā laika darbojas kā patstāvīga organizācija (Pugwash Conferences on Science and World Affairs), kas apvieno zinātniekus, politiķus un atzītas dažādu jomu personības, lai mazinātu bruņota konflikta iespējamības briesmas un meklētu risinājumus globālās drošības draudu samazināšanai. Vēlāk Pugvasas konferences sākotnējās idejas lielā mērā pārņēma Romas klubs (Pugvasas kustībai negatīvu pieskaņu un popularitātes kritumu deva pārmetumi par pārlietu PSRS ideju lobēšanu pretstatā ASV diskreditēšanai). Ar līdzīgu iniciatīvu tajā pašā 1955. gadā nāca klajā daudzi zinātnieki - Nobela prēmijas laureāti, t.s. Meinavas deklarācijā (Mainau

Declaration), kurā aicināja konfliktu risināšanā nelietot militāro spēku, kas nešaubīgi novestu pie atomieroču izmantošanas un tālākas vides piesārņošanas radiācijas rezultātā. Atšķirībā no Rasela-Eiņšteina manifesta Meinavas deklarācija par galveno draudu uzskatīja tieši vides radioaktīvo piesārņojumu, ar ko izskaidrojams fakts, ka deklarāciju parakstīja galvenokārt ķيميķi un fiziķi. Līdztekus pretkara aktivistu darbībām veidojās sabiedrības grupas, kas kā būtisku apdraudējumu nākamajām paaudzēm saskatīja apkārtējās vides jeb ekoloģiskās problēmas, kuras rodas galvenokārt straujās rūpniecības attīstības un cilvēku skaita pieauguma rezultātā. Četrdesmito gadu beigās sāka nostabilizēties vides aizsardzības aktivistu kustība, kas vēlāk kļuva par pamatu daudzām mūsdienās pazīstamām vides aizsardzības organizācijām un līdz ar Rasela-Eiņšteina manifesta un tajā pausto ideju atbalsītājiem ir uzskatāma par mūsdienu ilgtspējīgas attīstības koncepcijas pamatlicējiem. Vides aizsardzības kontekstā būtiska loma ierādāma diviem literāriem darbiem, kas bija vienlaikus gan kā iniciators aktīvāk pievērsties piesārņojuma novēršanas problēmām, gan arī iezīmēja galvenos principus un idejas, kam būtu jāseko, lai saglabātu vides vērtības nākamajām paaudzēm. Amerikāņu ekologa Aldo Leopolda (Aldo Leopold) grāmata «A Sand County Almanac», kas tika publicēta 1949. gadā un vēlāk tulkota deviņās valodās, izraisīja plašu rezonansi, tādējādi palielinot sabiedrības interesi par ekoloģiju un pievēršot uzmanību ekoloģiskajām problēmām. Vairākās esejās paustas domas par atbildīgu cilvēka un viņa apdzīvotās vietas līdzsaspastāvēšanu. Grāmata tiek uzskatīta par vienu no pirmajiem

apzinātas un organizētas ekoloģiskās kustības paraugiem.

Nākamais būtiskais atskaites punkts ir Reičelas Kārsonas (Rachel Carson) darbs «Silent Spring», kas 1962. gadā tiek laists klajā ASV. Autore proponē uzskatu, kas noliedz apgalvojuma «mērķis attaisno līdzekļus» jēgu, dokumentāri pierādot LSD sākotnēji iecerētās pozitīvās ietekmes patieso kaitīgumu dabai un cilvēkiem. Grāmata izraisīja plašu rezonansi gan tās piekritēju vidū, gan tikpat plašu kritiku no agrorūpnieciskā kompleksa un ķīmiskās industrijas pārstāvju puses. Rezultātā ASV prezidents Dž. F. Kenedijs bija spiests izveidot speciālu komisiju Kārsonas aprakstīto problēmu izpētei, un tas vēlāk noveda pie būtiskām izmaiņām likumdošanas jomā attiecībā uz pesticīdu izmantošanu. Būtiski atzīmēt, ka vides aizsardzības aktivitāšu (angl. - environmentalism) un vēlāk arī ilgtspējības (angl. - sustainability) jēdzienu mūsdienu izpratnē dzimtene ir ASV. Tas skaidrojams ar faktu, ka tās ekonomika un vide nav cietusi no pasaules kariem, bet, akumulējot Eiropas vadošos zinātniekus, kas jau trīsdesmito gadu otrajā pusē masveidā bija spiesti emigrēt no valstīm, kurās valdīja dažādu nokrāsu totalitārie režīmi, strauji attīstīja zinātni. Tur notika intensīvs darbs pie jaunu tehnoloģiju izstrādes un vienlaikus veidojās augsne sabiedrības interese par valsts ilgtermiņa attīstības iespējām pasaules politiskajā un vides kontekstā. Sešdesmito gadu beigās vides aizsardzības kustība sāka pāraugt ilgtspējīgas politikas aizstāvju kustībā. Eiropa morāli bija atguvusies no kara, tās ekonomika t.s. Maršala plāna rezultātā (European Recovery Program, ERP) sāka nostabilizēties, un sabiedrībai līdztekus apmierinātajām primārās izdzīvotības interesēm sāka rūpēt nākotne. Šajā laikposmā mainījās arī kopējā attieksme pret vērtībām, absolūto, tiro modernisma patiesību aizvietojo ar postmoderno pasaules uzskatu, kas deklarēja pasaules daudzveidību un mainību, ko vislabāk ir raksturojis Roberts Venturi (Robert Charles Venturi, 1925): «Mani saista elementi, kurus raksturo mainīgums, nevis noteiktība, elastība, nevis skaidrība, [...] es iestājos par nekārtīgu dzīvīgumu virs acimredzamas vienotības. [...] Es esmu par nozīmes dziļumu, nevis nozīmes skaidrību.»

Līdzīga attieksme bija vērojama arī zinātniskajā vidē, kur attīstījās pārliecība par nepieciešamību problēmas skatīt to kopējā kontekstā un sarežģītībā jeb sistēmiskā pieeja risinājumu meklēšanā. Teorija balstās uz pieņēmumu, ka jebkura parādība ir aplūkojama kā savstarpējo sakarību ķēde starp vienas sistēmas elementiem, tāpēc, pētot sistēmu, ir būtiski analizēt tās daļu savstarpējās sakarības. Savukārt jebkurai sistēmai

Tūristu skaits pārsniedz kopējo iedzīvotāju skaitu pasaulē.

ASV un Eiropas iedzīvotāji parfimērijas iegādē patērē summu, kas būtu pietiekama, lai visā pasaulē novērstu badu un dzīvī antisanitāros apstākļos.

Diviem miljardiem pasaules iedzīvotāju ir liekais svars.

neatkarīgi no zinātnes jomas piemīt vienošanas īpašības, izpausmes un struktūra. Viens no sistēmteorijas pamatlicējiem Ludvigs Bertalanfijs (Karl Ludwig von Bertalanffy, 1901-1972) grāmatā «General System Theory: Foundations, Development, Applications» (1968) raksta: «Pastāv modeļi, principi un likumi, kas ir lietojami vispārīgākajās sistēmās vai to apakšklasēs neatkarīgi no to konkrētā veida, to veidojošo sastāvdaļu rakstura un attiecībām jeb «spēkiem» starp tām. Šķiet pamatoti meklēt teoriju, kas būtu attiecināma nevis uz dažādām specifiskām sistēmām, bet atspoguļotu universālus principus, kas ir attiecināmi uz jebkuru sistēmu.»

Atšķirībā no ASV, kur jau darbojās daudz sabiedrisko, valstisko, nevalstisko, politisko u.c. formu organizāciju, kuru pamatuzdevums bija atbildīgas attieksmes pret vidi aizstāvēšana un popularizēšana, Eiropā šī kustība vēl atradās neformālā limenī vai arī aprobežojās ar dabas aizsardzības jautājumiem (pazīstamākais «World Wildlife Fund», dibi-

nāts 1961. gadā). Pirmais ievērojams un zināmākais mēģinājums Eiropas kontekstā runāt par ilgtspējības problēmām kopumā bija t.s. Romas kluba (Club of Rome) dibināšana un vēlāk ilglaicīga un konsekventa noteikto vadliniju ievērošana.

Romas kluba formēšanas iniciatori, sākotnējo ideju formulētāji un darbības uzturētāji bija itāļu rūpnieks un sabiedriskais darbinieks Aurēlio Pecei (Aurelio Peccei) un skotu zinātnieks Aleksandrs Kings (Alexander King). Abus vienoja pārliecība, ka jebkuras problēmas risinājums meklējams sistēmiskā pieejā, kas izpaudās visā turpmākajā Romas kluba darbībā un, pateicoties augošajai sistēmteoriju popularitātei, lielā mērā nodrošināja organizācijas panākumus: «Ekonomiskā attīstība jāskata plašā sociālā, politiskā un vides kontekstā. [...] Pasaulē, kas saistīta ekonomiski un tehnoloģiski, problēmas nav atdalāmas un aplūkojamas atsevišķi, bet gan pētāmas visaptverošā globālā mijiedarbībā.» (Club of Rome.)

Romas klubs ir dibināts 1968. gadā, kad pēc ne pārāk veiksmīgas A. Pecei un A. Kinga iniciētas ilgtspējīgu problēmu risināšanai veltītas starptautiskas elitāru zinātnieku konferences Accademia dei Lincei (Itālijas Zinātņu akadēmija) atsevišķi tās dalībnieki tikās Dāvida Rokfelleru villā Belladzio. Šeit tika definēti trīs jaunveidojamās organizācijas darbības pamatprincipi:

«Vispārēja attīstība, ilgtermiņa skatījums un savstarpēji saistītu problēmu kopums, saukts par «the problematique»» (Club of Rome.) Romas klubam vēlāk radās radniecīgi veidojumi: Madrides klubs (nodarbojas ar politiskajiem jautājumiem) un Budapeštas klubs (nodarbojas ar sociālajiem un kultūras jautājumiem), kā arī 33 nacionālās asociācijas. Romas klubs ir sagatavojis vairāk nekā 250 dokumentus UNESCO uzdevumā, t.sk. organizācijas politikas vadlinijas («Policy Guidance Documents»).

Kā formāla, nevalstiska organizācija Romas klubs par savu misiju ir pasludinājis «darboties kā vispasaules iniciatoram izmaiņām, kas balstītas uz cilvēcei draudošo problēmu apzināšanu un analīzi, un ietekmīgāko publisko un privāto izpildvaru, kā arī sabiedrības kopumā informēšanu par šādu problēmu esamību.» (Club of Rome.)

Klubs sākotnēji apvienoja biedrus no dažādām zinātnes nozarēm, nodrošinot piekļuvi plašam informācijas laukam, kura datu sistēmiska analīze un atbildīgu secinājumu un prognožu izstrādāšana un popularizēšana tika uzskatīta par organizācijas galveno uzdevumu.

1970. gadā nāca klajā pirmais Romas kluba dokuments «The Predicament of Mankind», kurā tika skaidroti organizācijas mērķi un uzdevumi, kā arī izemēta stratēģija to sasniegšanai.

Nākamais Romas kluba pasūtītais pētījums «The Limits of Growth» (1972) bija veltīts jau konkrētai, sistēmiskai pasaules izaugsmes problēmu apskatei un prognostikai, tas izraisīja plašu rezonansi, padarot Romas kluba pazīstamu visā pasaulē (grāmata pārdota vairāk nekā 12 miljonus eksemplāru, tulkota 30 valodās un ir visu laiku pārdotākais darbs par vides aizsardzības tēmu). Grāmatā apskatīta apdzīvotības, industriālās izaugsmes, pārtikas ražošanas un ekosistēmas savstarpējā mijiedarbība, simulējot attīstību ipaši radītas datorprogrammas «World3» modeli. Modelēšanas pamatuzdevums nebija radīt precīzu prognozi iespējamai attīstībai, bet gan izstrādāt vairāku iespējamo scenāriju kopumu atkarībā no dažādu lielumu (iedzīvotāju daudzuma, ražošanas apjomu utt.) savstarpējās mijiedarbības. Darba kritika galvenokārt balstīta, ignorējot pamatideju kā prognozes mēģinājumu un absolutizējot secinājumu kopumu kā autoru pārliecinošu apgalvojumu par prognožu neizbēgamību. Interesanti, ka darbā saskatāmas līdzības ar jau minētajā Maltusa darbā «An Essay on the Principle of Population» izteiktajiem pieņēmumiem un prognozēm. 1992. gadā tika publicēts «Beyond the Limits» kā iepriekšējā darba 20 gadu aktualizācija un 2004. gadā «Limits to Growth: The 30-Year Update». Būtiski atzīmēt, ka visus trīs darbus sagatavojis nemainīgs autoru kolektīvs D. Midova (Donella Meadows), D. Midovs (Dennis Meadows) un J. Randerss (Jorgen Randers) no Masačūsetsas Tehnoloģiskā institūta.

Romas kluba sākotnējo ideju nozīmību pastiprināja septiņdesmito gadu pirmās puses ekonomiskā krīze, 1973. gada naftas krīze (arābu valstu embargo naftas piegādēm kā atbilde uz ASV atbalstu Izraēlai arābu un Izraēlas karā), 1976. gada sterliņu mārciņas krīze (britu mārciņa sabiedrības uztverē vēl arvien saglabāja pasaules valūtas simbola statusu, jo savas pozīcijas ASV dolāra priekšā kā vispārēji atzīts maksāšanas līdzeklis zaudēja tikai Otrā pasaules kara laikā), 1979. gada enerģētikas krīze (šķīstamais Irānas revolūcijas izraisītais naftas deficīts un tam sekojošais nepamatotais cenu pieaugums biržu histērijas rezultātā), liekot pasaules sabiedrībai padomāt par to, cik ļoti cilvēces eksistence ir atkarīga no atsevišķu nāciju ētiskajām vērtībām un politiskajām nostādnēm, kopējiem ekonomiskajiem procesiem, cilvēku skaita pieauguma, ekoloģiskās situācijas un neatjaunojamo resursu izmantošanas. Rezultātā septiņdesmito gadu pirmā puse iezīmējās ar daudziem notikumiem, kas sekmēja ilgtspējīgas attīstības koncepcijas veidošanos un principu nostiprināšanos, t.sk. Stokholmas konference 1972. gadā; britu ekonomista E. Šumahera (Ernst Friedrich Schumacher) grāmatas «Small is Beautiful» iznākšana (decentralizācijas un tehnoloģiju loma

attīstībā); R. Rodžersa (R. Rogers) un R. Piano (R. Piano) ilgtspējības principu ar nosaukumu «Statement» publicēšana 1975. gadā. 1993. gadā klubs publicēja darbu «The First Global Revolution», kura pamatideja balstījās uz psiholoģisku ienaidnieka nepieciešamību kā nāciju vienojošu faktoru. Tika izvirzīta oriģināla teorija par piesārņojumu kā šādu vispārēju ienaidnieku, ar kuru cīnā nepieciešama pasaules nāciju vienotība, jo galvenais cilvēces ienaidnieks ir pati cilvēce. Romas klubs mūsdienās darbojas kā lobistu grupa, kas izstrādā vadlīnijas dažādu pasaules organizāciju un grupējumu uzdevumā, fokusējoties uz mērķprogrammām, kuras ietiecas gadsimta otrajā pusē.

Kā būtiskākais Romas kluba darbības sasniegums ilgtspējības idejas popularizēšanā bija Eiropas, ASV un citu pasaules valstu politiskās, sociālās un vides aktivistu darbību, zināšanu un ietekmes apvienošana, lai veidotu atbildīgu pasaules attīstības politiku. Pēc Zviedrijas valdības iniciatīvas 1972. gadā Stokholmā tika sasaukta Apvienoto Nāciju Vides konference (The United Nations Conference on the Human Environment), kas bija pirmā šāda mēroga apspriede, veltīta vides un attīstības problēmām, iezīmējot pagrieziena punktu pasaules valstu līderu attieksmē pret vides problēmām un liekot pamatus mūsdienai izpratnei ilgtspējības problēmu risināšanā. Konference pieņēma pasaules vēsturē pirmo kopīgo deklarāciju, kas iezīmēja attīstības pamatprincipus vides kontekstā, un Apvienoto Nāciju Vides programmu (The United Nations Environment Programme, UNEP).

ANO Ģenerālā asambleja 1983. gadā pieņēma rezolūciju 38/161 «Process of preparation of the Environmental perspective of the Year 2000 and Beyond», kas paredzēja speciālas komisijas izveidošanu, par kuras galvenajām mērķprogrammām noteikta ilgtermiņa stratēģijas izstrādāšana, kas nodrošinātu ilgtspējīgas attīstības iespējamību pēc 2000. gada; rekomendācijas, kā panākt valstu ar dažādiem ekonomiskās attīstības līmeņiem vēlmi sadarboties vides saglabāšanas jautājumu risināšanā; sagatavot šādas darbības uzdevumus; definēt vienotus pamatprincipus attieksmē pret vides jautājumiem un to risināšanu.

Bruntlandes komisija (vārds aizgūts no tās vadītājas, bijušās Norvēģijas premjerministres Gro Hārlemas Bruntlandes, Gro Harlem Bruntland), pilnā nosaukumā «World Commission of Environment and Development» (WCED), 1987. gadā nāca klajā ar ziņojumu «Our Common Future», kurā tādi jēdzieni kā «vide» un «attīstība» tika skatīti kā savstarpēji saistīti, uzsverot, ka šo jautājumu risināšanā nepieciešama vispirms politiskā sadarbība, jo tikai kopēji iespējams ietekmēt globālos procesus.

Ziņojumā pirmo reizi vēsturē tika formulēta jau minētā ilgtspējīgas attīstības definīcija (iepriekš sniegtā latviskā tulkojuma vietā angļu valodā oriģināls): «Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs.»

Apvienoto Nāciju Vides un attīstības konference (The United Nations Conference on Environment and Development (UNCED), pazīstama arī kā Rio Summit, Rio Conference, Earth Summit, Eco '92) tika sasaukta 1992. gadā Riodežaneiro. Konferencē tika pieņemti vairāki svarīgi dokumenti, kas iezīmēja ceļu uz Kioto protokola parakstīšanu 1997. gadā, t.sk. «Rio Declaration on Environment and Development», «Forest Principles» un – pats būtiskākais – Apvienoto Nāciju rīcības plāns jeb «Agenda 21».

Minētais Apvienoto Nāciju Vides un attīstības konferences galvenais dokuments «Agenda 21» jeb Rio deklarācija par vides un attīstības jautājumiem (Rio Declaration on Environment and Development) tika pieņemta kā kopējs rīcības plāns, kurā iesaistītas ANO, valdības un atsevišķas lokālās grupas, kas saistītas ar cilvēces un vides mijiedarbības jautājumu risināšanu.

Dokuments apskatīja četrus aspektus: sociālie un ekonomiskie nosacījumi; resursu saglabāšanas un izmantošanas jautājumi; atsevišķu sociālo grupu lomas stiprināšana; izpildes mehānismi.

Sekojoš «Agenda 21» dokumentu nostādņēm, 1994. gadā Olborgā (Dānija) tika sasaukta Pirmā Eiropas ilgtspējīgo pilsētu konference (First European Conference on Sustainable Cities and Towns), kurā tika pieņemta Olborgas harta (Aalborg Charter), definējot konkrētus mērķus un uzdevumus pilsētu plānošanas kontekstā.

Pēc Rio konferences tā paša gada decembrī tika izveidota Apvienoto Nāciju Ilgtspējīgas attīstības komisija (The United Nations Commission on Sustainable Development), kuras galvenais uzdevums bija sekot «Agenda 21» definēto nosacījumu izpildei. Tās uzdevumos ietilpa arī piecu gadu progresa ziņojuma sagatavošana ANO Ģenerālajai asamblejai. 1997. gadā ANO Ģenerālā asambleja noturēja speciālu sesiju (Rio + 5), kurā tika atzīts, ka plāna izpilde nav devusi plānotos rezultātus, īpaši globalizācijas, nevienādu ienākumu un resursu patēriņa ziņā, analizētas kļūdas un neveiksmes plānā, noteikti tālākie darbības mērķi. (1997. gada decembrī tika parakstīts arī t.s. Kioto protokols, kurš, kaut arī pasaulē viens no vispazīstamākajiem dokumentiem ilgtspējīgas attīstības izpratnē, apskatīja tikai daļu problēmu kopuma – cīņu pret globālo sasilšanu jeb siltumnīcas efektu).

Kā būtisks pavērsiens pasaules valstu sadarbības atjaunošanā bija iecerēts 2000. gada

ANO samits (Millennium Summit), kura laikā tika pieņemta deklarācija (Millennium Declaration) un pēc tam izstrādāti attīstības mērķi (Millennium Development Goals). Tika noteikti astoņi pamatmērķi, starp kuriem arī mērķis par nepieciešamību nodrošināt ilgtspējīgas vides koncepcijas iedibināšanu. Vēlāk tika atzīts, ka valstis un to vadītāji pasākumu galvenokārt izmantojuši savas popularitātes vairošanai, nepievēršot vajadzīgo uzmanību mērķu realizācijai.

Vēlāk ANO samits 2005. gadā par trīs ilgtspējības pilāriem nosauca vides, sociālos un ekonomiskos faktoros.

Nākamais solis bija 2002. gada Pasaules ilgtspējīgas attīstības samits (The World Summit on Sustainable Development, WSSD jeb Earth Summit 2002). Konferences galvenie dokumenti bija t.s. Johannesburgas deklarācija un Johannesburgas rīcības plāns. Deklarācija – atšķirībā no jau minētās Rio deklarācijas – bija nevis konkrētu pasākumu un mērķu apkopojums, bet galvenokārt vispārīgs dokuments par ilgtspējības tēmu, kā arī galveno draudu uzskaitījums. Savukārt Johannesburgas rīcības plāns bija dokuments, kas paredzēja konkrētu pasākumu kopumu, secību un mehānismus Rio deklarācijā definēto mērķu turpmākai realizācijai, tomēr, ņemot vērā pasaules vadošo valstu nevienprātību, tāpat palika deklaratīvā statusā.

Kopenhāgenas konference (The 2009 United Nations Climate Change Conference jeb Copenhagen Summit) notika 2009. gadā Kopenhāgenā un ir pagaidām pēdējais globālais pasākums, veltīts pasaules ilgtspējības problēmām. Galvenā uzmanība tika pievērsta Kioto protokola ietvaros risinātajai CO₂ izmešu jeb siltumnīcas efekta problemātikai. Neraugoties uz ilgstošo un nopietno sagatavošanās posmu, iepriekšējām zinātniskajām konferencēm un starpvalstu politikajām un biznesa aprindu konsultācijām, kā arī dažādiem izvērstiem piedāvājumiem no atsevišķu valstu vai valstu bloku puses, vienošanās par kopēja dalībvalstīm saistoša dokumenta pieņemšanu netika panākta. Būtiskākais iemesls acimredzot bija atšķirīgie jau darbojošies dokumenti galvenokārt Eiropas Savienībā un ASV. Būtiska loma bija arī nogaidošajai attīstošos (BRIC) valstu pozīcijai attiecībā uz atbalsta paušanu Kopenhāgenas dokumentiem.

Neapšaubāmi, politisko un sabiedrisko organizāciju darbība atstāja ietekmi ne vien uz politiskajiem procesiem ilgtspējīgas attīstības kontekstā, bet rosināja dažādas profesionālās organizācijas un atsevišķas grupas diskutēt un izstrādāt konkrētus nosacījumus un prasības profesijas ietvaros. Šāda attīstība jau no sešdesmito gadu beigām bija vērojama arī ar būvniecību saistītajās nozarēs. Interesi par sistēmisku pieeju pilsētplānošanai apliecināja jau 1969. gadā publicētā

Braiana Makloglina (Brian McLoughlin) «Urban and Regional Planning: A Systems Approach». Autors piedāvā analizēt pilsētas telpu un reģionus kā vienotas sistēmas, kas ir ne vien savstarpēji saistītas, bet – kas pats svarīgākais – savstarpēji atkarīgas. Šī atkarība izpaužas ne vien estētiskajā un telpiskajā izpratnē, bet arī sociālajā un ekonomiskajā jomā. Kā plānošanas vēsturē pilnīgi jauna dimensija parādās ekoloģijas un dabiskās vides analīzes un respekta nepieciešamība. Ievērojamo interesi un sabiedrības uzmanību izraisīja arhitekta R. Rodžersa (R. Rogers) un R. Piano (R. Piano) ilgtspējības principu ar nosaukumu «Statement» publicēšana žurnālā «Architectural Design» 1975. gadā. Autori puda pārlicību, ka ideoloģija un arhitektūra nevar būt nodalītas. Kā galvenais aicinājums izskan nepieciešamība izmantot jaunākās tehnoloģijas racionālam dabas resursu patēriņam, kā arī sociālo, ekonomisko un ekoloģisko risku samazināšanai, balstoties uz vairākiem nosacījumiem, t.sk. tradicionālo attiecību pārskatīšana starp dažādām sociālajām grupām, kultūrām un hierarhijas līmeņiem; būvformu ekonomiskums; siltumizolācija un klimata kontrole; enerģijas taupīšana; būvelementu standartizācija un atkārtota izmantošana. R. Rodžerss turpināja aktīvi darboties ilgtspējīgas attīstības principu iedibināšanā, t.sk. 1995. gadā sniedzot lekciju ciklu BBC radio ar nosaukumu «Sustainable City», kas vēlāk tika izdotas grāmatā «Cities for a Small Planet». 1998. gadā viņš izveidoja kustību «Urban Task Force», kas Britu valdības uzdevumā pētīja pilsētu problemātiku un sagatavoja rekomendāciju kopumu pilsētplānotājiem «Towards an Urban Renaissance». Gatavojoties pasaules izstādei Expo 2000 Hannoverē, amerikāņu arhitekts V. Makdono (William McDonough) un vācu ķīmiķis M. Braungarts (Michael Braungart) sagatavoja dokumentu, kurā tika formulēti ēku un būvju projektēšanas pamatprincipi, domājot

par to ietekmi uz vidi un kopējo iesaisti uz sabiedrību. Tas bija pirmais dokuments, kas kompleksi runāja par ilgtspējīgas idejas ieviešanu būvniecības procesos, formulējot pamatprasības, kuras būtu jāievēro jau projektēšanas laikā.

Hannoveres principi (The Hannover Principles) tika publicēti 1992. gadā un iekļāva šādas pamatprasības: tiesības cilvēka un dabas līdzāspastāvēšanai; savstarpējo sakarību esamība starp cilvēka darbībām un dabas procesiem; garīgo un materiālo vērtību vienlīdzība; ilgtērmiņa vērtības; atkritumu un atlikumu samazināšana; dabisko enerģijas avotu izmantošana; cilvēka ietekmes robežu apzināšanās; domu un pieredzes apmaiņa ilgtspējības idejas un ilgtspējīgu risinājumu popularizēšanā.

Astoņdesmito gadu beigās par reālu problēmu sāka kļūt nekontrolēta pilsētu izplešanās (urban sprawl), kas būtiski palielināja vides piesārņojuma līmeni, saasināja sociālās problēmas un samazināja administratīvās kontroles iespējas. Analizējot iespējamus veidus, kā ierobežot šādu izplešanos, ASV deviņdesmito gadu sākumā tika izstrādāti revitalizējamo teritoriju (Brownfield land) attīstības principi, kas deva iespēju pilsētām attīstīties uz neizmantojamu agrāko rūpniecības un transporta infrastruktūras objektu rēķina. 1992. gadā ASV Vides aizsardzības aģentūra (The United States Environmental Protection Agency) izstrādāja pirmo pilotprojektu, kurā agrāko rūpniecības teritoriju bija paredzēts attīrīt un apbūvēt no jauna. Lai padarītu šādus projektus interesantus investoriem, tika paredzēta konkrēta tehniska un ekonomiska palīdzība degradētās vides attīrīšanas procesā un nodokļu atlaides turpmākajai attīstībai. Šo sistēmu vēlāk adaptēja daudzas pasaules valstis, tādējādi ierobežojot pilsētu nekontrolētu izplešanās rezultātā radītās problēmas.

Deviņdesmito gadu sākumā sāka veidoties konkrētām nozarēm atbilstošas, ilgtspējīgu

attieksmi vērtējošas sistēmas. Projektēšanas procesu un būvniecības jomā jāmin divas pazīstamākās un attīstītākās: BREEAM un LEED.

BREEAM (BRE Environmental Assessment Method) tika izveidota 1990. gadā Lielbritānijā kā darbību kopums, kas ļāva novērtēt jaunbūvējamās nedzīvojamās ēkas ilgtspējības kontekstā, bet vēlāk attīstījās par sistēmu, kas apskata visus ēku un būvju tipus un attīstības procesus.

LEED (Leadership in Energy and Environmental Design) izveidoja ASV organizācija «U.S. Green Building Council» (USGBC) no 1994. līdz 1998. gadam kā videi draudzīgu jaunbūvju novērtēšanas sistēmu, kas mūsdienās kļuvis par vairāku savstarpēji saistītu standartu kopumu un visplašāk lietojamo šāda veida vērtēšanas skalu pasaulē, kaut arī pēc savas uzbūves un prasībām atbilst ASV būvniecības un likumdošanas videi.

Neraugoties uz būtiskajām starpvalstu pretinām konkrētu programmu izstrādāšanā un sekojošā ratifikācijā, 21. gadsimtā nav iedomājama neviena joma, kurā ilgtspējības principu ievērošana netiktu uzskatīta par vērā ņemamu faktoru jebkādu darbību lietderības izvērtēšanā. Nākotnē vērsta domāšana ir kļuvusi ne vien par ētisku, bet arī ekonomisku faktoru diktētu nepieciešamību, kas ir garants turpmākai attīstībai, kaut arī vairākumā gadījumu praktiskajā darbībā paliekot tikai publicitātei nepieciešamajā paziņojumu līmenī.

Romas kluba biedrs Deivids Kortens (David Korten) šī gada 31. martā publicēja blogu ar šādu ierakstu: «Romas klubs paredzēja drausmīgas sekas, ja mēs nerīkosimies. Mēs patiesi esam cietuši neveiksmi, un apkārtējās vides sabrukums norit līdzīgi, kā Romas klubs to jau paredzēja. Un tomēr šis sabrukums nav sabiedrisko diskusiju prioritāte, kas tā vietā fokusējas uz finansiālo deficītu, gāzes cenām un kā vislabāk stimulēt vēl straujāku ekonomisko izaugsmi.» ▲

Olaines kokaudzētava

Dekoratīvo koku un krūmu stādi
Ķārķļu vīcas dzīvājiem žogiem
Ūdensrozes
Meža stādāmais materiāls
Ziemassvētku koki

Rīgas – Jelgavas šosejas 15. km
«Kokaudzētava», Olaines pagasts,
Olaines novads, LV-2127

Jūrmala Baložu st.
Jelgava Rīga
Salaspils

Tāl./fakss 67701993
Mob. tālr. 29491823
www.kokaudzetava.lv
olaineskokaudzetava@inbox.lv